

UGDYMO PROCESO KAITA

Produktyvus mokymasis – pedagoginės sistemos bendrojo lavinimo mokykloje kaitos akstinas

Vilija Targamadzė

Socialinių mokslų (edukologijos) habilituota daktarė profesorė
 Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
 Universiteto g. 9/1, LT-O1513 Vilnius
 Tel. (8 5) 266 76 25
 El. paštas: vilija.targamadze@gmail.com

Straipsnyje analizuojama produktyvus mokymosi problematika, siekiant jį atskleisti kaip bendrojo lavinimo mokyklos kaitos akstiną. Aptariama produktyvus mokymosi metodologinė prieiga, kuri iš esmės remiasi L. Vygotskio kultūrine-istorine koncepcija, grindžiama dviem konceptais – aktualaus vystymosi zona ir artimiausia vystymosi zona. Atskleidžiama produktyvus mokymosi kulties ir sklaidos istorija, jo tikslas ir savitumas, lyginant su tradicine bendrojo lavinimo mokykla. Pateikiama Lietuvoje parengto produktyvus mokymosi modelio tikslas ir uždaviniai, atkreipiant dėmesį į jų savitumą palyginti su kitų šalių modeliais, produktyvus mokymosi sąryšingumas su bendrojo lavinimo mokykla, modeliujamos produktyvus mokymosi įgyvendinimo Lietuvos bendrojo lavinimo sistemoje prielaidos, atkreipiant dėmesį į iššūkius šiai sistemai ir parodant produktyvus mokymosi įgyvendinimo sudėtingumą.

Pagrindiniai žodžiai: produktyvus mokymosi istorinė ištaka, sklaida; bendrojo lavinimo mokykla, L. Vygotskio kultūrinė-istorinė koncepcija, produktyvus mokymosi modelis, įgyvendinimo prielaidos.

Bendrojo lavinimo mokykla – neatsiejamą bendrojo lavinimo sistemos dalis. Šiai institucijai kiekviena šalis deleguoja misiją, kuri siejama su vaikų ugdymu ir ugdytumu, tam tikrais bendrojo (išsi)lavinimo standartais. Bendrojo lavinimo mokykla yra kasdienis reiškiny. Jos egzistavimas tarsi savaime suprantamas, nes Lietuvoje beveik visi vaikai lanko mokyklą (tiksliau, kai kurie ilgiau ar trumpiau joje mokosi, nors pasitaiko ir joje nepabuvousių). Bendrojo lavinimo mokyklų misija tarsi vienoda, tačiau jos įgyvendinimas yra

kitoks ar kitas – kiekviena šalis pabrėžia tam tikrą mokyklos misijos, tikslų metodologinę prieigą, išsilavinimo standartus ir pan. Jos pamatas gali būti grindžiamas ugdymo filosofijos, psichologijos, pedagoginės srovės ar religijos metodologiniais pagrindais. Kitokia ar kita metodologinė prieiga sietina su alternatyva. Ir tai suprantama – atsiranda pasirinkimo galimybė. Tačiau jos nereikėtų painioti su kitos mokyklos kūrimu. Pavyzdžiui, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, buvo kuriama Tautinės mokyklos koncepcija (1989), ku-

rios pagrindu atsirado ir Lietuvos švietimo koncepcija (1992). Buvo labai aiškios metodologinės priegios iš laisvojo ugdymo paradigmos teorijų – humanistinės psichologijos ir kultūrinės antropologijos. Nors kai kas ir tada suprato bendrojo lavinimo mokyklą ne kaip kitą, priešingą sovietine pedagogika besiremiančią mokyklą, bet kitokią – tautinių tradicijų stiprinimą (dainos, žaidimai, šokiai ir kt.). Tad jau ir tada ryškėjo kitos ir kitokios mokyklos sampratos takoskyros problema.

Šiandien ugdymo situacija taip pat klostosi gan paradoksaliai. Vidurinio ugdymo bendrųjų programų projektą (2010), Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2011) ir kitų dokumentų analizė rodo, kad juose nėra aiškiai apibrėžta, kokia teorija ar teorijomis pagrįstu deriniu grindžiami pamatiniai ugdymo dalykai, veikiau orientuojamasi į paslaugos teikėjo ir gavėjo santykius, o programų įvade – į *mokinio* kompetencijas. Taigi čia galima pasitelkti J. Baudrillard (2009, p. 8) mintį, kad „nebėra būties ir regimybės, tikrovės ir jos sąvokos veidrodžio. Nebėra vaizdinio sambūvio, simuliacija vyksta genetinėje plotmėje. Dabar ji sudaryta vien iš operacijų. Tiesą sakant, joje nebėra nieko tikroviško, nes jos nebeglobia jokia vaizduotės sfera. Tai hipertikrovė, kurią beorėje hipererdvėje produkuoja kombinacinių modelių radiacinė sintezė“. Taigi dingsta prasmės ir ypač vertybės, kurios turi būti kiekvienos ugdymo metodologijos pamatas. Atsiranda vaiko ugdymo ir ugdymosi mokykloje simuliacijų ir simuliacijos problema. Tai matyti ir iš tyrimų (plačiau žr. Targamadžė, Nauckūnaitė, Stonkuvienė ir kt., 2010).

Bendrojo lavinimo mokyklai susiduriant su metodologiniais ir kitais veiklos trikdžiais (didaktinėmis problemomis, vadovų ir pedagogų kompetencijomis, vaikų socializacijos problemomis ir pan.) sustiprėjo alternatyvų paieška – 2001, 2010 metais parengta Netradicinių mokyklų koncepcija; 2007 metais parengtas Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairių projektas ir kt.

Šioje plotmėje kyla metodologinis klausimas: ar gali produktyvus mokymasis tapti Lietuvos bendrojo lavinimo sistemos pedagoginės sistemos dalimi? Jei taip, ar jis gali tapti šios sistemos kaitos akstinu?

Tyrimo objektas – produktyvus mokymasis pedagoginės sistemos bendrojo lavinimo mokykloje modeliavimo aspektu.

Tyrimo tikslas – atskleisti produktyvų mokymąsi kaip galimą pedagoginės sistemos bendrojo lavinimo mokykloje kaitos akstiną.

Uždaviniai:

- Aptarti produktyvų mokymąsi ugdymo(si) kontekste.
- Išryškinti esmines jo įgyvendinimo prielaidas.

Tad šiame **straipsnyje nauja tai**, kad produktyvus mokymasis projektuojamas į Lietuvos bendrojo lavinimo sistemą, paradant metodologinius jo aspektus ir šio modelio įgyvendinimo Lietuvoje prielaidas.

Straipsnyje remiamasi metodologine nuostata – veiklinės sistemos principu – sistemos ir / ar jos sudedamųjų dalių pokyčiai turi poveikį visai sistemai ir jos dalims (Targamadžė, 2010).

Metodai – mokslinės literatūros, dokumentų, empirinių tyrimų analizė, modeliavimas.

Produktyviojo mokymosi ugdymo(si) kontekste aptarimas

Produktyvus mokymasis yra savita pedagoginė sistema, kuri turi tam tikrą metodologinę prieigą. Pastaroji sietina ir su alternatyviuoju mokymu, ugdymo(si) ar pedagoginėmis sistemomis. Produktyvaus mokymosi pedagoginė sistema suponuoja alternatyvos tuo metu vyriaujančiai ir įvardijamai kaip tradicinė mokykla, ugdymo paradigma, teorija, tradicinė pedagoginė sistema ir pan. sampratą. Tad ji turi būti aptarta remiantis alternatyvos tradicinei pedagoginei sistemai samprata. Dabartiniu metu sudėtinga apibrėžti alternatyvaus švietimo bei ugdymo Lietuvoje sampratą, nes iš esmės jokiuose įstatymuose ir / ar juos papildančiuose dokumentuose ji nėra aiškiai apibrėžta (plačiau žiūrėti Targamadzė, 2010). Tiesa, dar 2007 metais buvo parengtos ir LR ŠMM ministrui aprobuoti įsakymu pateiktos Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairės, tačiau jos nebuvo patvirtintos, tad ir juridinės galios neturi. Taigi Lietuvoje nesusitarta dėl alternatyvaus ugdymo ir alternatyvaus švietimo sampratos. Taip pat kelia abejonių ir netradicinės mokyklos samprata, nes Netradicinio ugdymo koncepcijoje (2001, 18) nurodoma, kad tokios mokyklos „veikla remiasi savita ugdymo sistema, kurios esminiai elementai – ugdymo tikslai, ugdymo filosofija bei jų sąlygojamos kitos sistemos grandys – pasižymi specifiniais bruožais, kurių visuma apibrėžia mokyklą kaip savitą, vientisą sisteminių darinių, pedagoginiu požiūriu aiškiai išsiskiriantį tradicinių mokyklų sistemos fone“. Ten pat pažymima, kad „netradicinę mokyklą nuo tradicinės paprastai skiria savita vertybinė orientacija, ugdymo tikslai, ugdymo filosofija, religinė orientacija, pedagogi-

nis-psichologinis požiūris į vaiką, reikalavimai pedagogui, savitas ugdymo proceso organizavimas“ ir kita. Atkreipiamas dėmesys, kad savitą netradicinės mokyklos paskirtį lemia specifiniai tėvų, vietos bendruomenės, visuomenės poreikiai.

Taigi iš esmės nėra apibrėžta nei tradicinė, nei netradicinė mokykla, nors kai kurie netradicinės mokyklos bruožai įvardyti. Aiški tradicinės, netradicinės mokyklos apibrėžtis nesuformuluojama ir Netradicinio ugdymo koncepcijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. V-299. Minėtoje koncepcijoje (2010, 1) atsiranda netradicinės mokyklos supratimo korekcijų – „poreikį kurti netradiciniais ugdymo principais veikiančias švietimo įstaigas lemia tai, kad tradicinės švietimo įstaigos nepakankamai atliepia bendruomenės edukacinių poreikių įvairovę, realiai neįgyvendina dalies tėvų ir vaikų teisės rinktis savo vertybes atitinkantį ugdymą, pasaulėžiūrą, religinius įsitikinimus, filosofines pažiūras“. Bet ir šios korekcijos yra veikiau organizacinės, bet ne metodologinės. Tad produktyvaus mokymosi priskirtis netradicinei mokyklai vargu ar būtų korektiška, nežinant jos sampratos. Neįmanoma Lietuvoje produktyvų mokymąsi priskirti ir alternatyviam ugdymui ar švietimui. Tokia samprata juridiskai nėra įtvirtinta, nors produktyvaus mokymosi modelis yra pateikiamas kaip alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje (2009–2011) rezultatas. Klasifikacija dėl alternatyvių ir netradicinių mokyklų turinio požiūriu yra nepakankamai aiški, tad pateikiamos nurodytuose šaltiniuose minėtos sampratos negali būti metodologinės priegigos aiškinimosi atspirties pozicijomis.

Turint omenyje, kad Lietuvoje bendrojo lavinimo mokykla turi remtis laisvojo ug-

dymo paradigma, o Produktyvaus mokymosi koncepcija sietina su L. S. Vygotškio konceptualiomis idėjomis, kurios atliepia pedocentristinį laisvojo ugdymo paradigmos orientyrą (plačiau žiūrėti Targamadzė, 2010), atskirai dera glaustai aptarti L. S. Vygotškio sukurtą koncepciją, priskiriamą L. Vygotškio ir jo šalininkų sukurtai kultūrinei-istorinei mokslinei mokyklai, kuriai turėjo įtakos dviejų priešingų žmogaus sąmonės ir elgesio pažinimo kryptių – intraspekcionizmo bei refleksologijos ir biheviorizmo pasiekimai (Alifanovienė, Kepalaitė, 2008, 26). L. Vygotškio (2000) nuomone, objektyviam žmonių pažinimui reikia dialektinio materializmo filosofinio pagrindo. Tad ir kultūrinė-istorinė koncepcija buvo kuriam materialistinio tipo sąmonės traktavimo perspektyvoje. Joje svarbi vieta buvo skirta nuostatai apie ypatingą praktinės veiklos svarbą psichikos vystymuisi (Vygotškis, 2000). L. Vygotškio sukurtoje kultūrinėje-istorinėje koncepcijoje (kartais tai vadinama mokykla, modeliu) pateikiami vaiko psichikos vystymosi zonų konceptai. Galima išskirti dvi zonas: *aktualaus vystymosi zoną* (ji apibūdinama kaip realios, egzistuojančios vaiko galimybės (buitinių sąvokų susiformavimo lygis), *artimiausią vystymosi zoną* (potencialios vaiko galimybės, sietinos su jo galimybe suvokti ugdomąją medžiagą ir pasinaudoti mokytojo kaip mediatoriaus pagalba). Tinkamai organizuotas ugdymas, L. Vygotškio teigimu, turi remtis artimiausia vystymosi zona ir būti orientuotas į perspektyvą. Šiame kontekste yra svarbi D. Alifanovienės, A. Kepalaitės (2008, 31) pastaba, kad „kultūrinės-istorinės mokyklos autoriaus pasiūlytas instrumentinis metodas paaiškina tarpišką sąmonės formavimosi procesą, aktyviai įsisavinant ženklų reikšmes, ir tokiu būdu interiorizacijos pro-

cese vaikas „įauginamas“ į kultūrą ir tampa kultūrinių-istorinių sąlygų atspindžiu ir kūrėju“. Suprantama, reikia nuodugnesnės L. Vygotškio kultūrinės-istorinės koncepcijos analizės, norint išvesti esmines sąsajas su produktyviu mokymusi, bet ir ši pastaba rodo, kad produktyvus mokymasis, kuris grindžiamas minėta koncepcija, vertas dėmesio ugdant, nes akivaizdžiai atstovauja laisvojo ugdymo paradigmą ir turi savo konceptualų pagrindą bei istorines ištakas.

Keletas jo istorinės raidos štrichų. Produktyvus mokymasis, kaip tradicinio mokymosi alternatyva, pradėtas taikyti 1970 metais JAV, kuriantis alternatyvių mokyklų tinklui. 1983 metais Niujorke įkurta produktyvaus mokymosi mokykla (Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairės, 2007).

Vėliau grupė Europos mokytojų prisidėjo prie produktyvaus mokymo idėjos įgyvendinimo. 1983–1987 metais Berlyne Socialinio darbo ir socialinės pedagogikos kolegijoje (*Fachhochschule für Sozialarbeit und Sozialpädagogik*) keletas mokytojų ir socialinių pedagogų parengė projektą „Miestas kaip mokykla“ (vok. *Stadt-als-Schule*), kuris buvo įgyvendintas 1987–1991 metais.

1991 metais Berlyne buvo įsteigtas Produktyvaus mokymosi institutas (IPLE) ir pradėtas plėtoti tarptautinis produktyvaus mokymosi institucijų tinklas. Nuo 1996 metų produktyvus mokymasis yra diegiamas bandomojo projekto statusu vietoj įprasto ugdymo 9–10 klasėse. Jis dėl savo sėkmingumo ir unikalumo Vokietijoje įgijo pagreitį – 2008 metais šioje šalyje veikė 73 produktyvaus mokymosi projektai (EUROPLE – Europos produktyvaus mokymosi pedagogai, 2007, 9).

Dabar vykdoma per 50 produktyvaus mokymosi projektų aštuoniolikoje pasaulio šalių. Šiais projektais siekiama organizuoti vaiko mokymąsi kitaip ir kitokio tipo bendrojo lavinimo mokyklose. Produktivityviojo mokymosi prioritetas yra aktyvus ir savarankiškas mokinio mokymasis, kuri gali vykti tiek mokykloje, tiek darbo pasaulyje ir / ar kitose socialinės veiklos srityse (Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairės, 2007). Taigi šis JAV pradėtas eksperimentas, kai buvo sukurtas produktyvus mokymasis, besiremiantis L.Vygotskio teorija, buvo įdiegtas ne tik Vokietijoje, bet paplito ir Europos šalyse. Ir tai suprantama, nes produktyvaus mokymosi patirtis pasaulio šalyse rodo, kad tai sudaro sąlygas mokiniams išbandyti save įvairiose profesinės veiklos srityse, pasijusti visuomenės nariais, įgyti socialinės patirties ir grįžti į švietimo sistemą ar joje išlikti. Tam sudaro prielaidas ir mokinio mokymasis veikla – jam suteikiama galimybių įprasminti save, kuriant ar tobulinant produktą, bendradarbiaujant kaip visaverčiam partneriui mokymosi procese ir pan.

Vis dėlto produktyvų mokymąsi ne taip lengva apibrėžti. 1992 metais Peniche (Portugalija) vykusiam aštuntajame INEPS (angl. *International Network of Productive Learning Projects and Schools – INEPS*, liet. Tarptautinis produktyvaus mokymosi projektų ir mokyklų tinklas) kongrese buvo pateikiamos tokios sąvokos: 1) „produktyvus mokymasis yra ugdymosi procesas, padedantis formuoti asmens vaidmenį visuomenėje ir lemiantis pačios visuomenės pokyčius“, 2) „šis procesas įgyvendinamas vykdamas į rezultatą orientuotą veiklą realioje darbo aplinkoje ir įgyjant ugdymosi patirties grupėje, kuriai pagalbą teikia pe-

dagogai“ (EUROPLE – Europos produktyvaus mokymosi pedagogai, 2007, 8).

Toks apibrėžimas yra sutartinis ir orientuotas į rezultatą, bet pedagoginiu požiūriu tai būtų savita ugdymo metodologija, kuri grindžiama L.Vygotskio kultūrine-istorine koncepcija kuriama pedagogine sistema, kurioje yra ugdymo veikėjai (ugdytinis ir ugdytojas), ugdymo(si) tikslai, turinys, formos, metodai, aplinka, kontekstai. Čia centre yra ugdytinis, nes minėtoje koncepcijoje yra svarbūs vaiko psichikos vystymosi zonų konceptai, o jie negali būti identifikuojami ne konkrečiam vaikui. Tad visi pedagoginės sistemos elementai tampa priemonėmis ugdytinio ir ugdytojo ugdomojoje sąveikoje. Ir tai suprantama, nes nėra įmanoma šioje metodologinėje priemonėje sukurti universalią pedagoginę sistemą tam tikrai amžiaus tarpsnio grupei ar pan. Bet kuriuo atveju tai bus unikali sistema, tinkama konkrečiam mokiniui. Tad ji bus individuali, orientuota į autentišką ugdytojo ir ugdytinio santykį. Bus kuriama individuali ugdymo programa, neignoruoju bendrojo lavinimo mokyklos standartų. Tai bus atliekama kitaip ir bus kita pedagoginė sistema. Kaip nurodoma EUROPLE – Europos produktyvaus mokymosi pedagogai (2007, 9), „remdamiesi Vokietijos ir Europos švietimą reglamentuojančiais įstatymais, kuriuose panašiai apibrėžti ugdymo tikslai, instituto darbuotojai suformulavo ir išskėlė 12 produktyvaus mokymosi tikslų. Vienas jų – kuo labiau įtraukti mokinius į saviugdą procesą. Dėl to pakinta besimokančiųjų statusas: užuot buvę objektais, jie tampa ugdymo(si) proceso subjektais“.

Taigi produktyvus mokymasis yra pedocentristinis ir priskirtinas laisvojo ugdymo pradigmai, nes tai yra individualizuotas

mokymasis – jaunuoliai patys sudaro trijų mėnesių trukmės individualią ugdymo programą, pasirinkdami veiklą pagal tai, kokios patirties nori įgyti, dirba tris dienas per savaitę pačių pasirinktoje praktikos vietoje, dvi dienas mokosi mokykloje, mokytojai (edukatoriai) yra padėjėjai (fasilitatoriai). Jų individualiame ugdymo plane paprastai savaitiniams užsiėmimams skirta 30 valandų, iš jų 17 valandų praktikai. Užsiėmimų tvarkaraštis mokykloje taip pat nėra įprastas tradicinės bendrojo lavinimo mokyklos kursų požiūriu. Tai iliustruoja ir užsiėmimų tvarkaraštis (žr. lentelę).

Lentelė. *Užsiėmimų tvarkaraštis (Produktyvaus mokymosi seminaras, 2010)*

<i>Modulis</i>	<i>Savaitinės valandos</i>
„Mokymas praktikai“	17
Bendravimo grupė (komunikacija)	5
Kalba, menas ir komunikacija (Žmogus ir kultūra)	2
Visuomenė ir ekonomika	
Gamta ir technologijos	2
Anglų kalba	
Matematika	2
Privalomos mokymo formos	2
Iš viso savaitinių valandų	30

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į integralius, Lietuvos bendrojo lavinimo erdvėje neįprastus kursus, pvz., gamta ir technologijos, visuomenė ir ekonomika ir kt. O ir lengvai atpažįstami disciplinų pavadinimai (matematika, anglų kalba) turinio požiūriu taip pat kitokie nei kiti – jiems ypač būdingas taikomasis aspektas.

Produktyvus mokymasis ganėtinai sudėtingas ir nėra paprastas projektavimo požiūriu. Pavyzdžiui, jo orientyrai yra produktyvios situacijos ugdyme(si), o jas nėra lengva atrasti, ypač jas atskiriant nuo praktinio darbo ir orientuojant mokinį į

produktyvią veiklą. Šį procesą apsunkina ir tai, kad ir mokiniui reikia padėti mokytis pačiam analizuoti produktyvią situaciją. Taigi produktyvų mokymąsi tenka skaidyti į integralius etapus. Šis procesas susideda iš keturių etapų, turinčių savo paskirtį:

1 etapas – suformuluoti ir išdėstyti interesus,

2 etapas – susirasti praktikos vietą,

3 etapas – išsiaiškinti sąlygas praktikos vietoje,

4 etapas – įvertinti praktikos vietoje įgytą patirtį.

(EUROPLE – Europos produktyvaus mokymosi pedagogai, 2007, 20)

Tai galbūt iš pirmo žvilgsnio atrodo nesudėtinga, bet, turint omenyje, kad mokinys yra pagrindinis veikėjas, nėra taip paprasta jam padėti tai atlikti pačiam, edukatoriui tik patariant ir bendradarbiaujant su mentoriumi.

Šiame procese reikia išlaikyti vieną iš esminių produktyvaus mokymosi principų – mokinio dalyvavimo socialinėje veikloje, ypač darbo pasaulio, nepamirštant, kad mokymosi pagrindas yra jo veikla, o kultūra ir socialinė aplinka, mokymosi dalykai yra tik priemonė ugdymo, grindžiamo saviugda, tikslams siekti.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pertvarkos sistemoje tai būtų iššūkis, nes dar ne visi pedagogai yra supratę net laisvojo ugdymo paradigmos esmę ir į ją orientavęsi savo pedagoginėje veikloje (Targamadžė, Nauckūnaitė, Stonkuvienė, ir kt., 2010). Be to, pedagoginėje praktikoje nepakankamai skiriama dėmesio mokinio veiklai vertinti, o, jam pradėjus dirbti pasirinktoje praktikos vietoje, reikalingas mentorius, nuolatinis mokinio praktikos vertinimas, kurio svarbiausi aspektai yra

konsultavimas, mokinio darbo rezultatų apsvarstymas grupėje, jo savirefleksija, akinanti mokytis analizuoti darbovietės situacijas, sąlygas ir pan. Tai būtų paskata ir bendrojo lavinimo sistemai, kuri turėtų kitaip organizuoti ugdymą(si).

Produktyvaus mokymosi esminių priedų aptartis

Produktyvus mokymasis yra metodologiškai pagrįsta sistema. Tai tarsi kita sistema bendrojo lavinimo sistemoje. Turint omenyje, kad švietimo ir ugdymo(si) sistema yra veiklos sistema ir ją sudaro sąveikaujantys elementai, tai ir produktyvaus mokymosi sistema turi derėti su bendrojo lavinimo sistema. Kur galimi jų sąlyčio taškai? Vienas jau minėtas – Lietuvoje ugdymo metodologiniu pagrindu įvardijama laisvojo ugdymo paradigma, kuri dar nėra tapusi pedagoginės veiklos savastimi bendrojo lavinimo mokykloje, tačiau yra orientavimasis ir poslinkiai jos link (tiesa, nėra išgrynintos teorijos ar pagrįstas jų derinys) (plačiau žiūrėti Targamadžė, 2010). Produktyvaus mokymosi pagrindas yra L. Vygostkio kultūrinis-socialinis modelis, kuris grindžiamas kognityvine psichologija ir priskirtinas laisvojo ugdymo paradigmam.

Kita sąsaja yra ugdymo individualizavimas. Tokia orientacija yra Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos diskurse (Vidurinio ugdymo programos aprašas, 2011). Ugdymo individualizavimas iš esmės yra neįmanomas be individualių ugdymo tikslų konkrečiam mokiniui formulavimu. Ugdymo programa, metodai, aplinka ir pan. tokiu atveju tampa priemonėmis ugdymo(si) tikslams įgyvendinti. Ugdymo individualizavimas yra būtina produktyvaus mokymosi sąlyga. EUROPLE – Eu-

ropos produktyvaus mokymosi pedagogai leidinyje (2007, 21–22) produktyvaus mokymosi įgyvendintojams patariant, kaip parengti individualias programas, atkreipiamas dėmesys, kad „reikia atsižvelgti ir į dabartinę mokymosi situaciją, ir į visą mokinio ugdymosi patirtį“. Ten pat pažymima, kad „planuojant ir teikiant pagalbą mokiniui, siekiama, jog ugdymosi procesas netaptų prievartiniu ar antraeilium dalyku“. Nurodoma: „būtina atsižvelgti į mokinio ugdymosi interesus ir reguliariai juos peržvelgti“ (ten pat); taip pat siūloma „produktyvų mokymąsi susieti su ankstesne patirtimi ir interesais, jeigu reikia, juos išplėsti ir pagilinti, peržiūrėti, perkelti į naują aplinką, padėti plėsti akiratį. Reikia stengtis pasinaudoti produktyvios veiklos sužadintomis paskatomis ir nukreipti jas į veiklos tyrimą bei akademinės užduoties“ (ten pat). Tai rodo, kad produktyviojo mokymosi idėjos įgyvendinimo pagrindinėmis priemonėmis tampa individualaus ugdymo(si) planas ir ugdymo programa, grindžiama produktyviojo mokymosi principais. Be abejo, tam reikalingos ir kitos prielaidos – pasirenkę pedagogai, besiuogdantys kompetencijas, reikalingas produktyviam mokymuisi įgyvendinti, sukurtos teisinės prielaidos (produktyvus mokymasis turėtų būti įteisintas norminiuose aktuose bent jau kaip bandomasis projektas ar pan.), parengtas produktyvaus mokymosi modelis, atliepiantis bendrojo lavinimo sistemos siekius, sudarant prielaidas jų siekti savitu keliu.

Lietuvoje yra parengtas Produktyvaus mokymosi modelis (plačiau žiūrėti Targamadžė, 2010), kurį pagrindžiant remtasi tyrimu ir gairėmis, tarptautine patirtimi.

Jame suformuluotas *tikslas* – padėti mokiniams, turintiems mokymosi sunku-

mų arba iškritusiems iš švietimo sistemos, pozityviai socializuotis, pritaipyti švietimo sistemoje per pasirinktą ir asmeniškai patrauklią darbo veiklą.

Uždaviniai:

1. Sudaryti sąlygas dalyvauti produktyvioje praktinėje veikloje, kad mokinys galėtų:
 - plėtoti asmeninius interesus įvairia veikla;
 - atrasti sau patrauklią veiklą;
 - priimti sprendimus įvairiomis pasirinktos veiklos situacijomis ir modeliuoti jų įgyvendinimo scenarijus.
2. Leisti pasirinkti patrauklią ir įvairią produktyvią veiklą, kad mokinys galėtų:
 - savarankiškai kontroliuoti veiklos sąlygas;
 - planuoti veiklą;
 - įgyvendinti veiklą;
 - įvertinti veiklos rezultatus;
 - suformuluoti išvadas apie veiklos rezultatus ir jos tobulinimo galimybes.
3. Sudaryti sąlygas asmeninės veiklos refleksijai, kad mokinys galėtų susieti veiklą su sociokultūrine aplinka, įprasinti individualų patyrimą visuomenės kontekste, galėtų projektuoti savo gyvenimo karjerą (Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairės, 2007).

Kaip matome, tikslas ir uždaviniai nedisonuoja su kultūrinio-socialinio modelio konceptais ir produktyvaus mokymosi tarptautine patirtimi, tačiau jų formuluotės yra savitos. Tai suprantama, nes yra savitos kiekvienos šalies švietimo tradicijos, ugdomoji situacija ir pan. Pavyzdžiui, nepavyko rasti įtraukto į kitų šalių tikslus ar uždavinius mokinio gyvenimo karjerai projektuoti skirto uždavinio. Lietuvoje tai yra aktualu, nes nemažai vaikų patiria mokymosi sunkumų, yra ne tik nepritaipę

bendrojo lavinimo mokyklose, bet ir turi problemų šeimose. Tad šis uždavinys yra nulemtas situacijos Lietuvoje (plačiau žiūrėti Targamadžė, Nauckūnaitė, Stonkuvienė ir kt., 2010) ir derantis su produktyviojo mokymosi siekiais, nes: „Mokymasis turi prasidėti nuo patirties ir kasdienių problemų, su kuriomis susiduria mokiniai, o šios patirties ir problemų nepriskirsi atskiriems mokomiesiems dalykams. Mokiniai turi užsiimti veikla ir mokytis mokykloje (praktinė patirtis), nes mokomųjų dalykų logika nesutampa su mokymosi logika.“ (EUROPLE – Europos produktyvaus mokymosi pedagogai, 2007, 22).

Taigi aiški produktyvaus mokymosi orientacija į skirtingą nei įprastą tradicinėje bendrojo lavinimo mokykloje mokymą(si) – nėra orientacijos į akademinę veiklą, nors iš esmės bendrojo lavinimo siekiniai tokie pat. Šiame kontekste dera įvertinti ir kultūrinį-istorinį (Vygotskio ir Leontjevo mokyklos) požiūrį – asmenybės formuojasi per veiklą, atspindinčią jų ypatumus ir konkrečios veiklos metu perimamą kultūrą; taigi žmogaus asmenybės vystymasis susijęs su jo veikla (Europos produktyviojo mokymosi institutas, 2006). Tad „asmeniškai reikšminga“ tampa kiekviena veikla mokinio ugdymosi procese: ankstesnė patirtis turi įtakos asmenybės formavimuisi ir formavimui.

Tai įvertinama ir parengto produktyvaus mokymosi metodologijoje. Atkreiptinas dėmesys į siūlomo Lietuvoje produktyvaus mokymosi *modelio principus*:

- asmeninių mokymosi tikslų išsikišimas ir įprasminimas;
- mokymosi motyvacijos skatinimas;
- teorinio ir praktinio mokymosi sąsajos su bendroju lavinimu ir profesinės karjeros planavimu;

- mokymo turinio individualizavimas, atsižvelgiant į mokinio poreikius, interesus, gebėjimus, asmeninę patyrimą;
- savarankiškumo ir atsakomybės už veiklos rezultatus ugdymas;
- praktinės veiklos prieinamumas;
- produktyvios veiklos įvairovė;
- socialinė komunikacija ir veiklos refleksija;
- individualių poreikių, asmeninės patirties plėtotė aktyvioje darbinėje ir / ar socialiai prasmingoje veikloje (Targamadžė, 2010).

Jie logiškai orientuoti į ugdomąją sąveiką, visavertį subjektų bendradarbiavimą (pvz., asmeninių mokymosi tikslų formulavimą, socialinę komunikaciją ir veiklos refleksiją); ugdomąją aplinką (praktinės veiklos prieinamumas, produktyvios veiklos įvairovė) ir pan.; bet pagrindinis akcentas yra ugdytinis, kuris turi pats planuoti savo ugdymąsi, refleksuoti jį, ieškoti ugdymosi galimybių, taip pat būti atsakingas už jį. Pedagogo (edukatoriaus), mentoriaus vaidmuo yra padėjėjo (fasilitatoriaus). Lietuvoje tai dar nėra įprastas dalykas, tiesiog tai turėtų būti priimtina kaip akstinas visai sistemai, nes pedagogų rengimas, jų kompetencijų tobulinimas, ugdymo(si) sistemos kūrimas ir sukūrimas, kad centre būtų vaikas ir ugdymo(si) planas, programos, metodai, formos, aplinka ir pan., taptų priemonėmis vaiko, pedagogams padedant, suformuluotiems tikslams siekti ne akademinio, bet praktinės veiklos keliu. Produktyvaus mokymosi kaip modeliavimo alternatyvos yra tam tikros metodologinės prielaidos (sukurtas modelis, aptarti galimi jo įgyvendinimo scenarijai ir pan.), tačiau dar nėra sukurta įgyvendinimo mechanizmo. Jei tai nebus sukurta sisteminiu

principu ir netaps integralia ir kartu savarankia bendrojo lavinimo sistemos dalimi, galimos ne tik metodologinio pobūdžio produktyvaus mokymosi nuokrypos, bet ir ugdymo problemų paaštrėjimas. Tad produktyvaus mokymosi projektavimas mūsų bendrojo lavinimo sistemoje yra atsakingas ir kūrybingas darbas, kuriam reikia sistemos projektavimo kompetencijų.

Išvados

Produktyvus mokymasis – savita sistema, kurios konceptualus pagrindas yra L. Vygotskio kultūrinis-socialinis modelis. Šis modelis iš esmės grindžiamas dviem zonomis: *aktualaus vystymosi* (ji apibūdinama kaip realios, esamos vaiko galimybės (buitinių sąvokų susiformavimo lygis) ir *artimiausio vystymosi* (potencialios vaiko galimybės, sietinos su jo galimybe suvokti ugdomąją medžiagą ir pasinaudoti mokytojo kaip mediatoriaus pagalba). Šie konceptai įgyvendinami kiekvienoje šalyje dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių saviškai, bet turi bendras principines atskaitos pozicijas.

Produktyvus mokymasis, kuris priklauso laisvojo ugdymo paradigmai ir dar disonuoja su Lietuvoje susiklosčiusiomis akademinio mokymo ir / ar mokymosi tradicijomis, akina kurti kitą pedagoginę sistemą bendrojo lavinimo sistemoje. Ši sistema turėtų būti orientuota į atitinkamus bendrojo lavinimo siekinius ir galėtų tapti tradicinės bendrojo lavinimo mokyklos kaitos akstinu.

Produktyvaus mokymosi sistemos kūrimo, sukūrimo ir įgyvendinimo reikalingos prielaidos: 1) metodologinės (produktyvaus mokymosi koncepcijos įprasminimas ir jos pagrindu pedagoginės sistemos modeliavimas), 2) teisinės (produktyvaus mo-

delio kaip alternatyvaus ugdymo modelio įteisinimas norminiuose aktuose, ugdymo

plano modifikavimas, pedagogų rengimo ir pan. modelio rengimas ir kt.).

LITERATŪRA

Alifanovienė, D.; Kepalaitė A. (2008). Žmogaus aukštųjų psichinių funkcijų formavimosi analizė L. Vygotskio kultūrinės-istorinės koncepcijos kontekste. *Specialusis ugdymas*. Nr. 1 (18). Šiauliai: Šiaulių universitetas. P. 25–33.

Alternatyvaus ugdymo švietimo sistemoje gairės (2007) (projektas) Vilnius: LR ŠMM.

Alternatyvus ugdymas švietimo sistemoje (2009–20011). Vilnius: LR ŠMM, [žiūrėta: 2010-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.sac.smm.lt/index.php?id=22e>.

Baudrillard, J. (2009). *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, p. 187.

EUROPLE – Europos produktyvaus mokymosi pedagogai (2007). [žiūrėta: 2010-12-30]. Prieiga per internetą: http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/08-09-17-AU-vertimas-nr.12.Europos-PM-mokytojai.Liet_.k.pdf

Europos produktyviojo mokymosi institutas (2006) Produktyvusis mokymasis – kas tai yra? [žiūrėta: 2010-12-30]. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/09-09-15-AU-vertimas-Nr.2.Produktyvus-mokymas.Kas-tai.pdf>

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003) *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas (2008)–http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/projektai/SI/si_lyginamasis_2008-04-30.pdf, žiūrėta: 2011-02-01).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011) (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=, žiūrėta: 2011-05-25).

Lietuvos švietimo koncepcija (1992). Vilnius: Leidybos centras.

Netradicinių mokyklų koncepcija (2001). LR

ŠMM informacinis leidinys. Vilnius: Leidybos centras.

Netradicinio ugdymo koncepcija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. V-299 Nr. ISAK-V-299, [žiūrėta: 2010-07-03]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/ugdymas/docs/nu/nu_koncepcija.pdf.

Petty, G. (2007) *Šiuolaikinis mokymas*. Praktikos vadovas. Vilnius: Tyto alba.

Produktyvaus mokymosi modelis (2010) [Ran-kraštis]. Vilnius: LR ŠMM ŠAC. [žiūrėta: 2010-12-06]. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/Produktyviojo-mokymosi-modelis.pdf>].

Produktyviojo mokymosi seminaras (2010). Berlynas: IPLE.

Targamadžė, V. (2010). *Alternatyvi bendrojo lavinimo mokykla: mokyklos naratyvo kontūrai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Targamadžė, V.; Nauckūnaitė, Z.; Stankuvienė, I. ir kiti (2010). *Galimybių studija 12–14 metų mokinių mokymo(si) didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės*. Vilnius: LR ŠMM ŠAC, [žiūrėta 2010-04–06]. Prieiga per internetą: http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/10_09_03_AU_galimybiu_studija.pdf].

Tautinė mokykla (1989). Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija. Vilnius: Žinija. [žiūrėta: 2011-02-010]. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/veikime/turinys/>

Vidurinio ugdymo bendrųjų programų projektai (2010). [žiūrėta 2011-01-30]. Prieiga per internetą : <http://www.upc.smm.lt/veikime/turinys/>

Vidurinio ugdymo programos aprašas (2011). [žiūrėta: 2011-02-01]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/ugdymas/bendrasis/kiti.htm>

Выготский, Л. С. (2000). *Психология*. Москва: Апрель Пресс.

PRODUCTIVE LEARNING IS CONSIDERED AS A CHANGE STIMULUS IN MAINSTREAM SCHOOLS OF PEDAGOGICAL SYSTEM

Vilija Targamadžė

S u m m a r y

The aim of the research is to unfold productive learning as a possible change stimulus in mainstream schools of education system. It is the conception, origin and dispersion of productive learning in the context of education which is disputed. In fact, productive learning is revealed as a certain pedagogical system with its own metodological access. L. Vygotskis cultural-historical conception is provided based on two aspects which reveal development zone and the closest development zone. It is related to productive learning. The content, structural, organizational distinctions of productive studying is being under investigation unfolding its relation with the traditional mainstream school. As a matter of fact, productive learning is revealed as a certain pedagogical system, however, the same standards are its objective. In addition to that, productive learning is discussed over in

Lithuanian education context demonstrating its relation with the traditional mainstream school. Attention is concentrated on the aspects that productive learning belongs to the paradigm of liberal education, it discords with academic teaching prevailing in Lithuania and/or teaching traditions inspiring to project another education system in the mainstream sphere. Furthermore, necessary presumptions for productive learning projection and implementation are metodological (giving sense to the concept of productive learning and following the modeling of pedagogical system), law, human resources, etc.

Key words: productive learning, historical source of productive learning, spread, mainstream school, L. Vygotskis cultural-historical conception, model of productive learning, presumptions of implementation.

Įteikta: 2011 02 20

Priimta: 2011 05 20